

ῥημάτων τῆς Ἀττικῆς γεωγραφίας. – Ἀθήναι: ἐκδ. Παπαδήμα Δ., 1994. – С.597, 438, 513; ¹⁸Звонська Л.Л. Історія грецької мови. – К., 2005 – С.131.¹⁹
Див. пос. 12. – С.83.

В.Й. Горобець, канд. філол. наук

**ЗМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ МОВНИХ
ВЗАЄМИН У ДОБУ ПРОСВІТНИЦТВА ХVІІІ СТ.**

З'ясовуються підоснови україномовної стихії в різножанрових джерелах російської писемності ХVІІІ ст. (актові пам'ятки, поезія, перекладна проза, наукова література). Простежується внесок випускників Києво-Могилянського колегіуму (академії) у загальний розвиток видавничої справи в добу абсолютистського просвітництва в Росії.

The author elucidates the basis of appearance of Ukrainian in written Russian sources of various genres in 18th ct. (legal documents, or “acts”, poetry, prose translation, scientific literature) and establishes the contribution of Kyiv-Mohyla Collegium (Academy) graduates into general development of publishing in the age of absolutist enlightenment in Russia.

Початок раннього просвітництва у Східній Європі позначений змінами в політичній свідомості слов'янських народів, що спричинилися до організації братських шкіл в Україні та Білорусії у зв'язку з відгомоном реформаційних рухів та порушенням прав корінних етносів, які опинилися в складі різних державних утворень. період абсолютистського просвітництва в Росії пов'язується з петровськими реформами, виявляючись на повну силу за імперського правління Катерини ІІ через переорієнтацію на культуру Франції, товарно-промислове виробництво Німеччини й Британії.

Інтенсифікація культурно-освітніх взаємин з київською вченістю в епоху Петра І спричинена використанням науково-освітніх здобутків Києво-Могилянського колегіуму (академії), творчих його зусиль для заснування навчальних закладів європейського типу, розвитку культури й видавничої справи.

Свідчення П. Пекарського про лист Петра І до київського генерал-губернатора князя Д. Голіцина, в якому цар повелів перекласти в семінарії братській дві книжки, а також виявлені в

імператорському кабінеті нотатки про надіслані на ім'я того ж Д. Голіцина для перекладу ще п'яти книжок¹ переконливо засвідчують пієтет київської професури та її вихованців у розвитку освітньої справи в Росії.

До того ж, лексикон Є. Славинецького з 1707 р. стає підручною книгою для московських перекладачів, як і рукописний посібник з математики “Арифметика а по-нѣмецки альгоритма, а по-руску цифирная счетная мудрость”, що, на думку О. Востокова, написаний був “малоросом” або ж вихідцем із південних слов'ян². Новостворена Московська академія в 1700 р. за організаційною структурою вже нагадувала Київську академію і чимдалі більше, адже в її стінах провідну роль відіграють видатні вчені і теологи з Півдня (С. Яворський, Ф. Прокопович, Ф. Лопатинський, Г. Бужинський, І. Туробойський, С. Прибулович та ін.).

На початку XVIII ст. з'являється в Росії переклад з української мови Литовського Статуту, де виявляємо спроби освоїти метамову у сфері юриспруденції. Пор. глоси в контексті російськомовної редакції: “Всѣх **обывателей** *сиречь* *жильцовъ* Великого Князства Литовского тѣмъ однимъ судомъ писанымъ и от насъ данымъ, судити³. Словом *обыватель* (укр.) і *житель* у стародрукові “Книги Уставъ воинскій (1716) відповідає нім. *Einwohner* “мешканець”⁴: *Надлежитъ* *каждому* *жителю*, *одно* *и* *два* *коженые* *ведра* *в* *домѣ* *своемъ* *для* *сего* *случая* (тобто пожежі – В. Г.) *имѣти* – с. 71) – *Einwohner* (пор. ПСЗ, т. 5, с. 259).

Концентрація іменників на -ние / -енне в юридичних текстах XVIII ст. досягає шестикратного вживання порівняно з пам'ятками допетровського періоду⁵. У перекладі “Шведского земного уложения (початок XVIII ст) Петрунин В. виявив залучені з кодексу Литовського права терміни *маетность* “майно, власність” та *шляхетство*, що стає загальною номінацією дворян в Росії: О писании офицером шляхетством которые произошли не из шляхетства – див. Реєстр докладныхъ пунктовъ Сената Петру I (16 – I. 1721)⁶. Велика заслуга Ф. Прокоповича у створенні документа правової думки в Росії “О правде воли монаршей”. Та повернімося до контексту стародруку “Книгы Уставъ воинскій (Въ Санктъ-Петербургской Типографіи, 1719). Старанно виписані права та обов'язки солдата з використанням європейської лексики, а в тих клаузулах, де йдеться про побутові умови, звичайно проступає українська мова: *Тремъ салдатамъ даеца одна постеля* (с. 49), по

назначенному *куды походу* (50) *зимовые* квартири (51), *с҃чка* “січена вівсяна солома” (61), *сколко і куды* отправить (63), капітанъ всегда *повіненъ* ходіть на карауль (76). Пор. ще рефлексивне варіювання: *что на ихъ постахъ учінілось* (79) // А ежели *что важное случилось на постахъ*, то и сама (79) *Когда ввечеру начнетъ смеркатца* (80), *за арест* взять (87), *такожь* (33), *обороняйся* храбро (34), *поранень* не будеть (38), *убієство* (43) тошо (див. Гр. 2256).

З іншого боку, обмеження прав українського слова виявилось ще 1689 р., коли друкарня Києво-Печерської Лаври без запиту в московського патріархату опублікувала I частину Четв҃ї-Мінеї Д. Ростовського, за що Ясинський отримав догану від патріарха. Жовтневий (1720) указ Петра I заборонив надалі Київському і Чернігівському монастирям (що в ньому названі “ставропігією всеросійських патріархів”) друкувати нові світські твори за винятком перевиданих у Росії конфесійних із суворим застереженням: “А и оныя церковныя старыя книги съ такими же церковными книгами справлять, прежде печати, съ т҃ми великороссийскими печатями, дабы никакой розни и особаго нар҃чія въ оныхъ не было (ПСЗ, VI, №3653)⁷. 1721 року архімандрита Троїцького Іпатіївського монастиря Гаврила Бужинського обрано радником у Святійший Правительствующий Синод, а з 1722 р. він отримав від царя повноваження здійснювати, за його словами, “протекцію над вс҃ми отъ Свят҃йшаго синода училищами и надъ Синодальной Типографією”

У передмові до посмертного видання збірки проповідей автора, які так любив слухати Петро I, виявляємо вельми цікаве свідчення про родослівне походження високопоставленого духовного сановника: “Изв҃стно, что преосвященный Гаврииль былъ родомъ малороссіянинъ по фамилии *Буджински* (!), и что въ юности своей, какъ словеснымъ, такъ и философскимъ и богословскимъ наукамъ обучался въ Киевской Академіи (Гр. 2921, С. 3). Здобуті знання в Україні допомогли спритному постриженцю Московського Заіконоспаського монастиря (1707) еромонахові, невдовзі стати обереромонахом при Адмиралтействі і за підтримкою Петра I висвятитися в архімандрита Троїцького Іпатіївського монастиря та бути обраним членом Синоду. Проповіді Г. Бужинського, зокрема “Слово...”, виголошене у присутності Петра I, як і заупокійна проповідь над саркофагом імператора, очевидці порівнювали з ораторською прозою київського митрополита Іларіона. Гранична

лапідарність у викладі поєднується з реальними фактами у вітчизняній історії (звичайно, новітній), ритмізована мова, увінчана метафоричними фігурами, риторичними сентенціями, власне тим декором, що йде від традицій Київської школи гомілетики. Українсько-польські паралелі до російських відповідників поруч із запозиченнями західноєвропейського фонду визначають підоснову красномовства автора: Іннії ж не розсуджующе речення метафорического или аллегорического, *просто* приємлють словеса Священнаго писанія...

О собственныхъ убо, *приватныхъ* и *партикулярныхъ* враговъ (7 – 8), крѣпкихъ градовъ и *фортець* взятія (18). Гедеонъ въ брани своєї имѣяше *символь*, си есть *лозунгъ*: Копіє Господу и Гедеону. Іуда Маккавей исходя противъ Антиоха Евпатора даде ситцевоє *гасло*: Отъ Господа побѣда. Твой [Петра I – В. Г.] *символь*: Прославимъ прославльшаго насъ. Слава въ вышнихъ Богу, съ нами Богъ. Далі в контексті усталюється лише *символь*: Различные римські імператоры имѣяху символы октавіан: Не скоро *постѣшай* (С. 21) Не сравнено твой символъ *благоразумнѣйшій* и *боголюбезный*: Прославимъ прославившаго насъ [си есть] Бога, Съ нами Богъ (21). Українізм: *вси* (2), въ другомъ *стѣ* лѣтъ (3), и *поборете* (12) *правила* *описует*, *поучает* (14), *перстом показовати* (18), *остатнюю ихъ* *надежду* (19). Флотъ російській *малый* недавно *распростерлъ свои парусы*, скоро Нептуново *поораль* *владѣние* (19), *радуйтесь* же и вы и торжествуйте (21), *долгами обвязан* еси (28), *наступиша на змію* (39), *отъ Боговъ выроки* не были исполнены, между которыми *выроками* и сіе было дабы Агамемнонь... Іфігенію въ *жертву принеслъ* Діанѣ: *то есть* *заклалъ* и *сжегль*, что и *учинилось* по совѣту Умссеса (64). Главу имуща *плащаницею* или *убрусомъ* всю *покровенну* (65) і т. д.

Українізми трапляються і в проповідях першого ректора Київської академії Ф. Прокоповича – вченого світового рівня, ревного прихильника реформ та відродження української православної церкви. Оцінка німецького вченого фон Гавена, який познайомився з Ф. Прокоповичем у Петербурзі (1736 р.) вельми показова: “По знаніям своїмъ у него мало или почти нѣтъ никого равныхъ, особенно между русскими духовным. Кроме исторіи, богословія и философіи, у него *глубокія свѣденія* въ *математикѣ* и *неописанная охота* къ этой наукѣ. Онъ знаетъ разные европейскіе языки, изъ которыхъ на двухъ *говорить*, хотя въ Россіи не *хочетъ*

никакого употреблять, кроме русского и только въ крайнихъ случаяхъ объясняется на латинскомъ, въ которомъ не уступитъ любому академику. По гречески и еврейски онъ также понимаетъ хорошо и в самой глубокой старости прилежитъ къ нимъ, оказывая особенное предпочитание тѣмъ, кто знакомъ съ этими языками⁸ Ф. Прокопович любив поезію і в поетичній творчості залучав паралелі із слов'янського епосу та фольклору. У фондах Імператорської публічної бібліотеки В. Перетц виявив вірш Ф. Прокоповича “Ой коли ж дожудся я веселаво время”, де є рядки: Ой коли б достать крылья Дадѣловы, Полетѣль бы туда, Куда мысль справляе”⁹. Йому відповідає милозвучніша пісня про кохання початку XVIII ст.: Гди бим я мав орловіи крила Лѣтавъ бымъ до тебе мила” (рукописний текст 1717 – 1727 рр). Пісня невідомого російського митця “Сердцем сѣтую в грѣсѣхъ неопасныхъ” містить також типову строфу: А кто ж мнѣ подаст крилѣ голубинѣ влетитъ в горняя с пекельной глубины” . Книжний їх контекст пов'язується з адаптацією на ґрунті російської словесності західнослов'янських фігур і троп (пор. ще: Użycz mi skrzydel która ptaszyno, Użycz lekkosci Witrzna kraino! – “Kancjonal piesni nabożnych – r. 1745).

Мовнотекстологічний аналіз пісень та їх обробок видається на часі завдяки ґрунтовним студіям В. Перетца⁹ та узагальненій монографії О. Позднєєва¹⁰. У фондах книгозховищ Росії за підрахунками О. Позднєєва виявлено всього 40 українських співаників, популярність текстів різних пісень була у складі збірників неоднаковою. Ще до петровських реформ виявляються поширеними 11 українських пісень У збірниках періоду 1700 – 1746 рр. кожна четверта пісня за походженням і мовою вже українська. При цьому, із 133 українських пісень у складі російських співаників I пол. XVIII ст. 77 зустрічаються один раз, а 56 повторюються від 2 до 10 разів.

Найпопулярнішими серед них були такі: а) Да под вишнею, под черешнею (дев'ять – десять разів); б) О бедна ж моя головонька; в) Да уж наши береженьки; г) Ой, перестань, перестань; д) Велела мне мати зелен ячмен жати; е) Гей, гей, гей, что девчина (шість разів); є) Добре чюжую женку любити; ж) Сивы голубоньку сидит на дубоньку; з) Хорошо ж того кохати; и) Сам я не знаю, шо чинити маю; і) А у поли речка, через речку кладка (п'ять разів) тощо.

Вияв послідовних переозвучень, мовного варіювання пісень з перехідними явищами, що відображали взаємовпливи в метриці і

трансформації символіки, потребує врахування блоків споріднених за мотивами строф у російському фольклорі та книжній поезії.

Як доводить В. Перетц, Духовенство в Росії стало чи не основним середовищем, де осідала україномовна поезія і пісня, але не все духовенство: “Хранителями виршь и псалм на великороссийской почве являются представители духовенства, вышедшие, впрямую из школь, учрежденных малорусскими архіереями, принесшими въ великорусскую среду новые порядки и обычаи при содѣйствіи учителей и учениковъ малоруссовъ. Петровские реформы вызвали появление легкой любовной поэзии за бѣдностью которой в русском обществѣ получила широкое распространение малорусская полушкольная, полународная поэзия при посредстве бандуристов, традиции которых поддерживались в течение XVIII в. придворными и иными пѣвчими, набиравшимися частью из малоруссов (424).

Вірогідність потрібного втручання в текст пісні з мовним коригуванням під час передруку потребує персоніфікованого аналізу текстів. Постачали українські пісні канцеляристи й місцева дрібна шляхта. У збірникові з тверського музею попа І. Алексєєва є нотатка : “Выписаль писец сотенной Золотоношской канцелярии Андрей Сербиненко [308]. Віднайдений П. Житецьким співаник кінця XVIII ст. належав Данилові Бондарівському – жителеві м. Погребищ. Для переписування позичали збірники за гроші: “Geld gab in rubl Anno 1738 awgusta in 25 Tag [306]. Українські пісні видозмінювалися на російський кшталт з додатком численних церковнослов’янізмів, що бачимо при порівнянні співаника семінариса Леонтія Михайлова з аналогічною піснею, записаною О. Потебнею в XIX ст. (пор. паралелі: *живцем* пожирают – *жерцем* пожирають; *як ястреби* – *як яструби*, *лютим огнем палают* - ~ *пылают* і т. д.). Українізми залишаються лише там, де мала зберегтися ритміка (*Не маи кому боронити*, *Никто не ратует*. Плачу, воплю, рыдаю, *Да никто не чуєт* [с. 301 – 318]. У збірникові ад’ютанта І. Семенова (1767) замість фрази “*не тривож сердце*” ужита “не триумфъ сердце”, “*маленкія чада*” замінено на “не пребудут млады [361]. Незважаючи на мовну обробку пісень, українська лексико-граматична основа заповнює строфи у подарованих списках пісні “Стукнуло, грянуло в лѣсѣ Л. Михайлова новгородському семінарисові Афанасію Гаврилову (де зауважено на полях: “проданы ему бездѣнежно і безплатно для любви і владеть ему”): “*Жа(л) на(м) тебя не помалу. Як ти будеш*

умирати Гдѣ там тебя поховати? Похोвайте мене в полі При зрѣной дубровѣ... і т. д.

Серед 22 українських пісень, виявлених В. Перетцом у рукописному збірникові №127 з Імператорської публічної бібліотеки, виділяються за назвами ще такі: 1) *Пойду в дубровонку гляну на світонку*; 2) *Доля проклятая*; 3) *Ох як тяжко: на сердцу неволя*; 4) *Бѣду терплю, мати тяжку*; 5) *Ах, світе ясны, что такъ учинил?* 6) *На зоренцѣ встану, на реченку възгляну та ін.*

У збірникові дячка М. Васильєва або ж попа І. Алексєєва серед 20 українських пісень у вічі впадають такі, як: 1) *Дивчина моя мила, что ж ти учинила*; 2) *Бѣдна ж моя головонька, я на свѣтѣ сиротонка*; 3) *Сама я не знаю, якъ на свѣтѣ жити*; 4) *Скажу нынѣсоловейку, правду*; 5) *Ой зажурился славная птица журавель, журавель*; 6) *Да под вишнею, под черешнею*; 7) *Велѣла мнѣ мати ячень жати* та ін. Як свідчать заголовні рядки українських пісень, вони відображали питомий лексико-семантичний фонд, що важко піддавався перекладові на російську мову без втрати мелодики, залишаючись об'єктом замилювання природними висловами, що збагатили мовостиль російських пісень.

Про явні спроби “обрусенія” можна говорити відзначаючи переозвучення та лексичні заміни типу: *сизый голубочку сидит на дубочку* замість давнішого *Сивы голубонку сидит на дубонку*. *Прилетела* (замість *вилетела*) *голубонка з Украины* та ін. Та українська першооснова дається знаки і в словесних переробках (переозвученнях): *матунка, забью комаря, у громаде, сулонку у кравца, черевички у шевца, наметки в качки, чепчик у швачки, голубе і т. п.*

Репертуар демінутивних форм активізував потенційні резерви російського слововживання (*очинками – оченьами, тоненьким дубчаком – тоненким прутиком, крыльышками треплючи*), внаслідок чого пісні “*Бив мене муж*”, “*Сидит сова на печи вже зараховано в “Собраніи разныхъ песень” Чулкова до фонду російських народних пісень.*

Мала популярність в Україні й авторська пісня. Йдеться про світ поезії козака Климовського (“*Їхав козак за Дунай*”), Я. Смержинського (“*Пісні світові*”), як і Дзюбаревича (“*Пісні з чужини*”), а також В. Танського, якого сучасники вважали “*славним стихотворцем*”, але вірші якого не збереглися і, зрештою, пісні славного козака Антона Головатого (кінець XVIII ст.).

На початку XVIII ст. популярними серед старообрядців-розкольників та деяких верств демократичного середовища виявляються збірники з переробками українського вертепу. Контексти інтермедій відображали несприйняття Никонівських реформ та указів Петра I 1705, 1707 – 1708 років, які регламентували уживання модного європейського одягу як і болісний припис голити бороду й вуса. Спротив викликав обов'язок для священників віддавати своїх дітей на навчання до греко-латинських шкіл. У виявленій П. Пекарським інтермедії до драми “Стефанотокос” росіянин-розкольник невдоволено заявляє: “нашу старую вѣру покрали никонщики прокляте...”. Додає з іронією в серці: “человѣцы ходять як обезьяны”, одягаючи “круглые картузы”, паруки, короткія платья. І далі: “Наипаче насъ раззоряют латынскія школы, За которыми намъ простій по улицамъ учитъ народъ нѣтъ воли”¹³

Наступні сцени перегукуються з українським вертепом XVII – XVIII ст., та й мова в устах цигана всуціль українська, за винятком декотрих переозвучень і ремарок, що чергуються з латиномовними. Пор.: (Отходит раскольщикъ и пробѣгаетъ цыганъ). Чхабей. – Ха (3). *Се же и я, панове, до вас завитавъ. Ходив-бродив, а тут таки на ночлег zostавъ. Бидна моя головонька, якая то моя хорошая урода. Як то мнѣ было отъ Ющенка панованія и выгода.*

Як же то було насъ и не шанувати – Наше то дѣло, дѣти: замки ковати, людей ошуковати

Та и жаданчата моя не последнее ремесло мають:

Бо куры красты, дѣтей манити добрѣ уже знаютъ.

А якбы солонину, альбо поросятину, хоть бы под небесами знали

И виттуль бы ли колвек уже би красти себе догадали.

А кому поворожити о счастіи и приходѣ то

Нехай пойдет до моєй Солохи –

Обголить его добрѣ, хоть не поможет нитрохи

Бачитьса и заданчати ... і т. д.

(Convertitur ad aviculus).

Отъ се за птица, Чи не изъ Єгипетска ли края залетѣла?

Яки хороши нусь, а гдѣ твои крыла?

Поліські діалектні вкраплення (пор. рефлексі дифтонгів на місці давнього [o] – *виттуль, нусь* поруч із загальним [i] на місці

давнього η – *будна моя головонько*), нестягнені прикметникові займенникові форми – *якая, хорошая*, архаїчні форми – *се*, усічені: *яки[й] хороши[й] нусь*, відмінкова форма на **-ове**: *панове* (Наз. мн.), інфінітива на **-ти**: *ковати, манити, поворожити*, полонізми *колвек, урода, ошуквати*, з рештою – локалізм *солонина* з глосою *альбо поросятина* – ознаки західних говорів Полісся, з огляду на сучасний стан мови, хоча межі цього наріччя на початок XVIII ст., ймовірно, зсувалися далі на схід та південь. Яскраві метафори (*обголить* “обкраде” *ходивь-бродив* “пробирався, йдучи, вештався без діла” виявляють джерела синонімії й переносних значень. Поліська підоснова інтермедій доводиться й позамовними свідченнями: вияв осередків утікачів (у 80^і роки XVII ст. не лише на Брацлавщині, Поділлі, але й у Київщині, Чернігівщині та Стародубщині)¹⁴ які через своїх посередників чинили опір жорсткому насаджуванню згори церковних та світських реформ. Подібні інтермедії на Правобережній Україні упродовж XVIII ст. були популярними. Віднайдений І. Франком один із текстів створено десь поміж 1788 – 1791 рр. латинкою на угоду польській шляхті. Серед персонажів бачимо козака, єврея і цигана, що ведуть діалог (в устах цигана звучить народна мова): *A, a! Dobry wieczir wam panowe hromada! A szco tut u was za dobraja rada? Jak wy sią majete?*¹⁵

Україномовна стихія дається взнаки і в текстах вистав, створених на основі перекладної драматургії (комедій), репрезентованих при дворі імператриці Анни Іоанівни упродовж 1733 – 1735 р. напр. *заснула, свѣча загашена* и в *домѣ все тихо* и ничего не видно, *через что онъ объявляет, что сухая ложка ротъ деріотъ*, обѣ отходят, чтобъ къ обманыванію приготоуится, (и когда они заснут, то бѣ онъ ихъ перед воротами положил (“Честная куртизанка (комедія італіанская въ Санктпетербургѣ... 1733 года)¹⁶.

Цілиною залишається мова перекладів у галузі наукової літератури, де визначний внесок належить династії українських перекладачів і вчених – Івана і Федора Туманських, Кирияка Кондратовича, Григорія Політики, що прилучилися до видавничої справи в Санктпетербурзі при Імператорській АН, працюючи водночас радниками в Сенаті.

Досконалий переклад матеріалів сибірської наукової експедиції П.С. Палласа (1770 р.) з німецької мови здійснив бунчуковий товариш Федір Туманський, що був членом Ради Московського імператорського університету та кореспондентом

Прусько-німецького наукового зібрання. Тут трапляються українізми *дикая черемха* (с. 17), *упертыми в ствол ногами, потрібные инструменти* (23), *линяк* “липовий гай” (26), *стѣпное перикатиполе* (*Turpho phila muralis* – 48), *гороховатый львинець или сплюснутый полевой горохъ* (*Lathyrus pififormis* – 49), *свербота съ прыщемъ* (401) тощо¹⁷

У його попередника – Івана Туманського – перекладача французької енциклопедії, ще більше вкраплень: *учинити* (112), *задавити своимъ братьев* (120), *подпора правления* (20), *серце их самих* (65), *старали ся* (112), *самодержавство* (65) і т. д.¹⁸

Ясно пересипані українізмами переклади художніх творів Марка Туллія Цецерона, здійснені Кириєм Кондратовичем, випускником Київської Академії, що здійснив також переклад творів Сигефра Бесра з історії та географії, згадуючи у доданій передмові про свій внесок у науку: Я ж прежде Шейнову Анатомію и хирургию исправившій и многія медическія, особливо терапевтическія книги, сирич Эксополовой о падежѣ скота переведшій, покорнѣй..., Пор. зокрема приклади¹⁹: *ночною порою* (164), *позабудь убивства* (167), *обступать ратушу* (185) *каковъ разбойникъ? Какое забіяка? каков убійца* (199), *которое убийство без него обошлося? как стало смерть* (216), *полководцы – полководица* (233) і т. д. насичений українізмами також “Дикціонеръ или словарь польскій съ російским (1775) Ними сповнені тексти епіграми митця²⁰: *(дѣтей пузастыхъ, налили за шкуру сала, въ червивой солонинѣ* (16), *намалой смѣло, я старикъ да молодой* – 37. Переклади з грецької мови Г. Полетики, зокрема “Епиктита стоического философа...” (СПб., 1759) позначені україномовними впливами²¹ (типу: *что жъ тебѣ до того* – 72 *воронъ прокаркает* – 79), як і “Ксенофонта о достопамятныхъ дѣлахъ и разговорахъ Сократовыхъ четыре книги и оправдание Сократово (СПб., 1762)²², де виявляємо, зокрема: *оправдять Сократа боялися* (29), *вдались в любовную страсть – отдались любовной страсти* (25) – *отдавшись оной* (там же), *довелось такъ жить* (78), *съ доброй воли* (104), Пор. ще: *до красы* (108), але далі: *придайте ей красоты* (109), *красоти помянутой женщины* (72), *лише так*, *очистивши совѣсть, з десятокъ слов* (373). і т.д. Проте перекладацька спадщина Г. Політики і К. Кондратовича та їх оригінальні лексикографічні праці потребують самостійного вивчення. Стислий огляд стародруків XVIII ст. засвідчує необхідність розгортання студій у царині вияву україномовних впливів на формування наукового, а ще більше

художнього, стилів російської мови, дослідження розвитку східнослов'янської лексикографії у добу дворянського просвітництва.

¹Пекарский П. Наука и литература в России при Петре Великом. – Т. I. – СПб., 1862. – С. 214; ²Знач. праця. – С. 264 ³ Лаппо И.И. Литовский статут в московском переводе-редакции. – Юрьев, 1918. – С. 33; ⁴Див. Книга Уставъ воинский. – СПб., 1719, Відділ стародруків та рідкісних видань, шифр Гр. 2256 ⁵Петрунин В.О. Существительные со значением отвлеченного действия на-ни/ение и качества на-ость, ство в юридических кодексах древней Руси и Петровской doby // Функциональные разновидности русского литературного языка XVIII в.: Сб. науч. трудов. – Л., 1984. – С. 8 – 15; ⁶Там само; ⁷Пекарский П. Знач. праця. – Т. II. – СПб., 1862. – С. 670; ⁷Докладніше див.: Кутина Л.Л. ⁸ Пекарский П. Знач. праця. – Т. I. – СПб., 1862. – С. 488 – 489; ⁹Перетц В. Н. Из истории русской песни. Начало искусственной поэзии в России. – СПб., 1900. – С. 248 – 250 ¹⁰Позднеев А. В. Рукописные песенники XVII – XVIII в. – М., 1996; ¹¹Перетц В. Н. Знач. праця. – С. 424. ¹² Тут і далі використано свідчення, додані у приписах до співанників, виявлених В. Перетцом в архівних фондах В. Перетцом у знач. праці; ¹³Пекарський П. Знач. праця, С. 448 – 450. ¹⁴ Таранец Сергей. Куреневское тримонастырье. История русского старообрядческого центра в Украине (1675 – 1935). – К., 1999. – С. 42 – 43, 98 – 100; ¹⁵Детальніше див. Франко І. До історії українського вертепу // Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах. – Т. 36. – К. – С. 231; ¹⁶ Перетц В.Н. Итальянские комедии и интермедии, представленные при дворе императрицы Анны Иоанновны в 1733 – 1735 гг. Тексты. – Петроград, 1917. – С. 5 – 10. ¹⁷ Петра Симона Палласа, медицины доктора, естественной истории проф., Российской имп. Акад. наук путешествие по разным мѣстамъ Российского государства с нем. языка на российский перевел бунчуковый товарищ Федор Туманский ИМП. АН, королевского прусс. нѣмецкого собрания корреспондент и учрежденнаго при Московском ИМП. Ун-тетѣ російскаго собрания членъ. – Ч. 2. – кн. 1. – 1786. – 476 с. - Відділ стародруків та рідкісних видань, шифр – Гр.3982. ¹⁸ Туманский И.О. О государственном правлении и разных родах онаго из Энциклопедии пер. Иван Туманский, правительственнаго сената переводчик. – СПб, 1770. - Відділ стародруків та рідкісних видань, шифр – Гр.3912. ¹⁹ Марка Туллія Цицерона двѣнадцать отборныхъ рѣчей. Печатаны въ СПб. 1717 году Академии наук коллежским ассесоромъ Кириакомъ Кондратовичемъ съ лат. яз. переведена. - Відділ стародруків та рідкісних видань, шифр – Гр.4903. ²⁰ кондратович Кириак. Старикъ. Книга вторая. Сто эпиграммъ. - Відділ стародруків та рідкісних видань, шифр – Гр.4594/2; ²¹Переклад зберігається у Відділі стародруків та рідкісних видань, шифр – Гр.5029; ²²Див.: Відділ стародруків та рідкісних видань, шифр – Гр.3509.